

Recenzija razstave

Divje orhideje, skrivnostne lepote, Bogenšperk

Razstava Divje orhideje, skrivnostne lepote v Galerijo gradu Bogenšperk prinaša pomlad. V mesecu marcu, ko se tudi v naši naravi prebujajo prve divje orhideje, lahko razstavo razumemo tudi kot prenos prebujene narave v grajske sobane.

Jelko Jantol, slikarko in avtorico risb na razstavi, obiskovalci na gradu že dolgo poznamo kot vestno, natančno, skromno in hkrati predano ter organizacijsko uspešno osebo, ki je dolga leta s svojo vztrajnostjo vodila domače ljubiteljsko slikarsko društvo LILA. Hkrati jo vseskozi spoznavamo tudi kot vedno bolj zanimivo in uspešno slovensko likovno umetnico. Zadnja leta se je avtorica razstave posvetila ilustraciji, v zadnjem času pa izredno zanimivi znanstveni ilustraciji, to je risanju cvetic s posebno, botanično, natančnostjo. Obsežen cikel divjih orhidej, ki je danes predstavljen na razstavi, kaže dovršeno botanično ilustracijo kot vestno in natančno posnemanje narave.

V slovenski likovni umetnosti se ne dogaja pogosto, da bi avtorji del svojega slikarskega opusa posvetili botanični ilustraciji. Razlog je v izjemno specifični in težki smeri likovne umetnosti, ki zahteva natančnost, marljivost in dobro opazovanje narave, da bi končni produkt ustrezal zahtevam botanične stroke. Botanična ilustracija namreč združuje umetniško izražanje in natančno znanstveno dokumentacijo rastlin. Glavni cilj teh ilustracij ni le estetska podoba, temveč predvsem precizno prikazovanje morfoloških značilnosti rastlin, da jih je mogoče prepoznati in razlikovati od drugih vrst. Govorimo o znanstveni natančnosti, saj mora ilustrator upoštevati vse dele rastline: korenine, steblo, liste, cvetove, plodove in semena. Rastlina mora biti prikazana tako, da so vse njene značilnosti jasno vidne in pogosto z dodatnimi detajli v povečavi. Hkrati morajo tovrstne ilustracije vsebovati tudi estetsko vrednost. Barve, svetloba in kompozicija praviloma ustvarjajo vizualno privlačen rezultat.

Tudi danes botanična ilustracija ostaja nepogrešljiv del znanstvenega dokumentiranja rastlin zlasti takrat, ko fotografija ne zmore dovolj jasno prikazati mikroskopskih ali oblikovnih podrobnosti. Hkrati seveda danes več kot občudujemo botanične ilustracije tudi kot umetniška dela, ki združujejo naravoslovje in estetiko.

Začetek botanične ilustracije v Evropi sega v čas renesanse, ko so naravoslovci in raziskovalci začeli prinašati rastline iz novo odkritih dežel. Eno izmed pomembnejših tovrstnih del je *Hortus Eystettensis* iz leta 1613, monumentalno delo Basiliusa Beslerja, v katerem so dokumentirane rastline iz evropskih vrtov. V 18. in 19. stoletju so začele nastajati botanične ilustracije, ki so kazale kombinacijo tehnične natančnosti in umetniške dovršenosti. V tem času se kot cvetice v evropski likovni umetnosti predstavijo tudi orhideje. Simbolika orhidej v likovni umetnosti je bogata in večplastna. Z začetkom evropskega modernizma, v času rokokoja in romantike, so orhideje začele v likovno umetnost vstopati kot simbol prefinjene lepote, redkosti, dragocenosti in eksotike. Iz časa renesanse so v čas romantike zanesle simboliko občutljive seksualnosti in erotične privlačnosti. Dovršena oblika cvetnega lista namreč asociira na zapeljivost in intimnost.

Tudi za likovno umetnost niso bile pomembne le kot estetsko lepe cvetice, temveč so hitro prešle tudi v polje ikonografije. Kot je bilo v navadi dotlej, jim je bila tudi tu pripisana simbolika. Postale so simbol popolne lepote, elegance, estetske dovršenosti. Zaradi simetrične oblike in nežnih barv so poudarjale prefinjen okus umetnika. Orhideje so se pogosto pojavljale v slikah in dekorativnih umetninah kot znak bogastva in posebnosti. Prav zaradi kratkoživosti cvetov so znane kot simbol minljivosti in prehodnosti.

Na razstavi so predstavljene divje orhideje, ki so značilne in zaščitene tudi v Sloveniji. Pri nas namreč po podatkih, objavljenih v knjigi *Kukavičevke v Sloveniji* (2015), uspeva 79 vrst in podvrst divjih orhidej, ki so uvrščene v 28 rodov. Spomladi, meseca marca, v dolini Dragonje med prvimi zacvetijo orhideje iz rodu mačja ušesa (*Ophrys*). Prve cvetice seveda privabijo tudi prve žuželke. Za razliko od številnih drugih cvetočih rastlin, ki jih žuželke obiskujejo zaradi vonja in medicīne, se je med mačjim ušesom in njegovimi opraševalci razvil prav poseben odnos. Cvet, predvsem medena ustna, s svojo obliko in barvnim vzorcem posnema samico žuželke. Ta podobnost je vsaj v očeh samcev tolikšna, da se v resnici poskušajo pariti s cvetom mačjega ušesa, a opeharjeni za potomstvo in medicīno iz cveta odnesejo le skupke peloda, ki se jim prilepijo na telo. S tem pelodom ob obisku naslednjega cveta opravijo oprašitev.

Slovenske divje orhideje, imenovane kukavičevke, uspevajo povsod po našem ozemlju. Najdemo jih na suhih negnojnih travnikih, po svetlih gozdovih, v gorah po alpskih tratih, pogoste so v mokriščih in nizkih barjih. Prav posebna je na primer t. i. Avsenikova murka, ki

jo gotovo poznate po njegovi skladbi *Tam, kjer murke cveto*. Pesem opeva divjo orhidejo z imenom kamniška murka, ki je endemit, torej uspeva zgolj pri nas in je drugod po svetu ne moremo najti. Orhideje so pri nas zaščitene.

Slikarka Jelka Jantol se je lotila smelega naloge upodobiti divje orhideje z vsem znanjem in ljubeznijo. Pri tem je treba seveda posebej poudariti njeno natančnost, preciznost, pridnost, marljivost, sistematičnost in likovno izurjenost, ki je bila na njeni ustvarjalni poti do sedaj sicer vidna, a je prav v teh znanstveno-estetsko interpretiranih cveticah dosegla vrhunec.

V tehniki barvnih svinčnikov je pred nami širok cikel botaničnih mojstrov.

Razstava divjih orhidej Jelke Jantol presega običajne botanične zahteve. Povezuje znanstveno vrednost botanične dokumentacije, estetski užitek likovne umetnosti in simbolično globino orhidej z botaničnimi značilnostmi slovenske krajine, ki obiskovalca vabi k preišljenemu opazovanju, občutenju in čutenju narave kot umetnosti. Z razstavo torej ponosno častimo začetek pomladi.

Mag. Ana Kocjančič